

Διερεύνηση του Νέου Προγράμματος Σπουδών Μουσικής ως προς την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών

Μαρία Τσαλίκη

Η σύνδεση της μουσικής εκπαίδευσης με την κοινωνία και την πραγματικότητα δεν θα μπορούσε να παραλείπει τη σύνδεση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, γεγονός που αποτελεί και έναν από τους στόχους που θέτει το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής (ΝΠΣΜ). Ο οικολογικός γραμματισμός στο πλαίσιο του μαθήματος της μουσικής, αν και σε χαμηλό επίπεδο ακόμα, κρίνεται απαραίτητος για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου και τη βιωσιμότητα του πλανήτη. Η μουσική μπορεί να προσφέρει μοναδικές ευκαιρίες για να βοηθήσει στη σύνδεση του ανθρώπου με το περιβάλλον του και τον τόπο του, κυρίως λόγω των συναισθηματικών αντιδράσεων που προκαλεί, λόγω του ότι η ίδια η φύση περιέχει πολλά στοιχεία της μουσικής, λόγω του ότι η μουσική δημιουργία είναι συνυφασμένη με το περιβάλλον και εκδηλώνεται μέσα από τα παραδοσιακά, και όχι μόνο, τραγούδια, τις πρακτικές κατασκευής οργάνων, αλλά και τα τοπικά έθιμα. Μπορεί επίσης μέσα από το τοπικό στοιχείο και τη μουσική «βιοποικιλότητα» να μεταφέρει τη γνώση του τοπικού στο οικουμενικό και να βοηθήσει στη συνειδητοποίηση της παγκόσμιας οικολογικής κρίσης, αλλά και να λειτουργήσει ως μέσο έκφρασης των περιβαλλοντικών προβληματισμών. Το ΝΠΣΜ αναφέρει με υπερτονισμένη γραμματοσειρά την ανάγκη για καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης, όμως μεταφέρει αυτή την αναγκαιότητα στη στοχοθεσία του προγράμματος μόνο μέσα από δύο πρακτικές, τη διδασκαλία τραγουδιών σε σχέση με το περιβάλλον και τον πειραματισμό με αυτοσχέδια όργανα από άχρηστα (ή μη) υλικά. Στην παρακάτω μελέτη παρουσιάζεται η συνέπεια των στόχων περιβαλλοντικού περιεχομένου σε σχέση με το θεωρητικό πλαίσιο του ΝΠΣΜ και προτείνονται τρόποι ενίσχυσης του μαθήματος της μουσικής στον τομέα της καλλιέργειας της οικολογικής συνείδησης των μαθητών.

Λέξεις κλειδιά: περιβαλλοντική εκπαίδευση, Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, μουσική, διαθεματικότητα

Εισαγωγή

Με φόντο τα οικολογικά ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η ανθρωπότητα, ώστε να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα του πλανήτη, ο οικολογικός γραμματισμός αναδεικνύεται ως αναγκαίος και καθοριστικός. Ο οικολογικός γραμματισμός απαιτεί την ανάπτυξη της οικολογικής συνείδησης (Shevock, 2015), και είναι παραδεκτό πως είναι καλό να διαχέεται

κατά μήκος του αναλυτικού προγράμματος σε κάθε τάξη (Simmons, 1989-Ετμεκτσόγλου, 2014). Η μουσική εκπαίδευση έχει την μοναδική ευκαιρία να καλλιεργήσει την οικολογική συνείδηση των μαθητών και παρότι η μουσική εκπαίδευση με προσανατολισμό τον οικολογικό γραμματισμό είναι ζήτημα μάλλον παραμελημένο, παραμένει ουσιαστικό θέμα για την παιδαγωγική της μουσικής και το αναλυτικό πρόγραμμα (Shevock, 2015). Είναι σημαντικό λοιπόν να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το Μάθημα της Μουσικής¹ εμπεριέχει περιβαλλοντικό γραμματισμό. Αφορμή για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος στάθηκε η έμφαση που έδωσαν οι συγγραφείς σε ένα σημείο του μέρους «Θεωρητικό Πλαίσιο - Εισαγωγή» (σ. 4), όπου θέτουν ως έναν από τους στόχους του ΝΠΣΜ την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών, και μάλιστα το υπερτονίζουν σε σχέση με το υπόλοιπο Πρόγραμμα Σπουδών μέσω της γραμματοσειράς που επιλέγουν. Στη συνέχεια θα μελετηθεί η συνέπεια των στόχων στην ανάπτυξη του προγράμματος σε σχέση με το θεωρητικό υπόβαθρο, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο μέρος «Θεωρητικό Πλαίσιο - Εισαγωγή» του ΝΠΣΜ².

Ο ρόλος της μουσικής στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο μάθημα της μουσικής

Η μουσικολογία ως επιστημονικός κλάδος συντονίζεται με τις οικολογικές ανάγκες και τάσεις της εποχής με την ανάδυση του κλάδου της οικομουσικολογίας (ecomusicology) και της ακουστικής οικολογίας (acoustic ecology). Η οικολογία στη μουσική ξεκίνησε ως λογοτεχνική μεταφορά, ώστε να περιγράψει την ποικιλομορφία των μουσικών πολιτισμών ως αντίστοιχο της βιοποικιλότητας και τον φόβο εξάλειψης ορισμένων μουσικών ιδιωμάτων και πολιτισμών κατ'αντιστοιχία με τα είδη χλωρίδας και πανίδας προς εξαφάνιση (Perlman, 2014). Η μουσική οικολογία έχει χρησιμοποιηθεί ως αναφορά στις μιμητικές σχέσεις μεταξύ των τεχνητών και των φυσικών ήχων, ως το περιβάλλον στο οποίο συμβαίνει η μουσική (ηχοτοπίο), ως τη σύνδεση των ήχων που έφτιαξε ο άνθρωπος σε σχέση με το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον, αλλά και ως αλληγορία για την βιωσιμότητα και την συνεχιζόμενη διάδοση των ποικίλων μουσικών πολιτισμών (Keogh, 2013). Η οικομουσικολογία απασχολείται με το πως η τέχνη αντανakλάται, σχετίζεται ή βασίζεται στη φύση (Allen, 2011). Στην εποχή της ραγδαίας κλιματικής αλλαγής, η ακουστική οικολογία και οι

¹ Πηγή: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Τέχνες%20-%20Πολιτισμός%20—%20Πρόταση%20α΄/Μουσική%20—%20Δημοτικό-Γυμνάσιο.pdf>, ανακτήθηκε στις 17/1/2016.

² Η συγγραφή του μεγαλύτερου μέρους του παρόντος άρθρου πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο μαθήματος, στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του ΠΑ.ΜΑΚ., υπό την επίβλεψη της κας Μαίης Κοκκίδου.

σπουδές ήχου, καθώς και το πεδίο της οικομουσικολογίας, παίζουν σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της επιρροής της παγκόσμιας οικονομίας βοηθώντας στη συνειδητοποίηση της διασύνδεσης μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος (Kinneear, 2014).

Ο οικολογικός γραμματισμός θεωρείται σημαντικός στην εκπαιδευτική φιλοσοφία. Όπως αναφέρει ο Shevock (2015), ο πλανήτης βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι περιβαλλοντικών κρίσεων - κρίσεων τροφής, καυσίμων και κλίματος - οι οποίες απαιτούν διαθεματικές προσεγγίσεις στον οικολογικό γραμματισμό και όλα τα αντικείμενα, ακόμα και η μουσική εκπαίδευση πρέπει να αντιμετωπίζει την οικολογική κρίση και να παρέχει επίγνωση για τη φύση και άμεση εμπειρία σε σχέση με αυτήν. Στο ίδιο άρθρο αναφέρει ότι η μουσική μπορεί να χρησιμοποιηθεί διεπιστημονικά με διάφορα μοντέλα όπως υποστηρικτικά σε κάποιο άλλο επιστημονικό αντικείμενο, συνεργατικά χρησιμοποιώντας τη συναισθηματική της επιρροή ή μέσα από κοινωνικές εκδηλώσεις για το περιβάλλον. Η Ακουστική Οικολογία γεννήθηκε ως κλάδος από τον M.R. Schafer στον Καναδά στο τέλος της δεκαετίας του 1960 (Ετμεκτσόγλου, 2009) και στηρίζεται στην έννοια του ηχοτοπίου ως πεδίο ηχητικής εξερεύνησης και ως μουσικής σύνθεσης ενώ ταυτόχρονα εμπεριέχει το άτομο ως μερικά υπεύθυνο για τη διαμόρφωσή του (Wrightson, 2000). Ο Schafer (1993) μάχεται για την καθαριότητα του παγκόσμιου ηχητικού περιβάλλοντος και υποστηρίζει πως αυτό είναι δυνατό μόνο μέσω της ολοκληρωμένης εκτίμησης του και στη συνέχεια βελτίωσής του, ενισχύοντας τους ήχους που θεωρούνται ευχάριστοι ώστε να υποσκελίσουν όσους θεωρούνται θόρυβοι. Ο Schafer προχώρησε επίσης στην πρόταση διδακτικών εφαρμογών μέσω ασκήσεων με στόχο την καλλιέργεια της ακουστικής συνείδησης μέσα σε ένα ηχοτοπίο και αφορμή για την ενασχόλησή του με το συγκεκριμένο πεδίο στάθηκε η παρατήρηση ότι ενισχύεται σημαντικά η οπτική κουλτούρα έναντι της ακουστικής (Wrightson, 2000). Μέσω της ενεργητικής ακρόασης και της μελέτης, κάθε ηχοτοπίο μπορεί να γίνει πεδίο εξερεύνησης του ήχου και καλλιέργειας των ακουστικών δεξιοτήτων μαθητών/μαθητριών, όπως και να λειτουργήσει ως όχημα ώστε να ενισχυθεί η σύνδεση του ατόμου με το περιβάλλον του και κατ' επέκταση η διάθεση και ικανότητα να παρέμβει βελτιωτικά στο ηχητικό του περιβάλλον. Ο Schafer ηγήθηκε του World Soundscape Project, ενός πρωτοπόρου ερευνητικού προγράμματος με κέντρο τον ακροατή και την υποκειμενική του εμπειρία μέσα στο ηχοτοπίο το οποίο ορίζεται ως ένα ηχητικό περιβάλλον με έμφαση στο πως αυτό γίνεται αντιληπτό από το άτομο ή την κοινωνία (Truax & Barret, 2011).

Η Ετμεκτσόγλου (2014) καταθέτει μία ολοκληρωμένη πρόταση για την ενσωμάτωση των βασικών αρχών της Ακουστικής Οικολογίας στο μάθημα της μουσικής και το ονομάζει «Οικολογική Ακουστική Αγωγή». Βασισμένες κυρίως στο μοντέλο ανάλυσης και τις εκπαιδευτικές εφαρμογές που προτείνει ο Schafer

(Ετμεκτσόγλου 2014· Etmektsoğlu, Mniestris and Lotis, 2008), προτείνονται εκπαιδευτικές εφαρμογές οι οποίες αποτελούνται από αντιληπτικές ασκήσεις, ακροάσεις, συνθέσεις και αυτοσχεδιασμούς ηχοτοπίου, ηχοπεριπάτους, επίλυση προβλημάτων μουσικής/ήχου της καθημερινότητας, αλλά και συστηματικά επαναλαμβανόμενες επισκέψεις στο πεδίο με στόχο την καλλιέργεια τόσο των ακουστικών δεξιοτήτων ως «ηχητική» εκπαίδευση, την καλλιέργεια κριτικής στάσης απέναντι στο ηχητικό περιβάλλον αλλά και την δημιουργία ενεργών πολιτών.

Η χρήση της μουσικής στην περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει, ώστε να ενημερωθούν οι μαθητές για ιδέες που ενσωματώνονται σε στίχους και να ενδυναμώσει το ενδιαφέρον τους σε περιβαλλοντικά θέματα (Turner & Freedman, 2004). Επίσης, όπως επισημαίνουν οι ίδιοι ερευνητές, η μουσική μπορεί να ενισχύσει πεποιθήσεις γύρω από την αξία του φυσικού περιβάλλοντος ιδίως όταν η ίδια η φύση αναγνωρίζεται ως μουσική. Η φύση επιδεικνύει τακτικά μία αφθονία μουσικοτροπίας, ηχητικά τοπία από τα οποία εκπαιδευτικά οι μαθητές μπορούν να ωφεληθούν, αν γίνουν σημαντικό μέρος της μάθησής τους και συνδεθούν με τον τόπο τους (Shevock, 2015). Η καλλιέργεια του δεσμού με τον τόπο και το ξεχωριστό νόημα που δίνει ο καθένας σε αυτόν ευνοεί θετικότερες περιβαλλοντικές συμπεριφορές και μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην περιβαλλοντική εκπαίδευση (Kudryavtsev *et.al.*, 2012). Η μουσική μπορεί, επίσης, να παίξει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση για την αειφορία, εξαιτίας της ικανότητάς της να προσελκύει την προσοχή και να προκαλεί συναισθηματικές αντιδράσεις (Ετμεκτσόγλου, 2009). Όταν υπάρχει συναισθηματική ενέργεια η οποία ενσωματώνεται στη μαθησιακή εμπειρία τότε αυτή γίνεται πιο συναρπαστική και μένει στη μνήμη (Jacobson *et.al.*, 2007).

Το μάθημα της μουσικής μπορεί να ενώσει τους μαθητές με τον κόσμο γύρω τους, μέσω των μουσικών εμπειριών, για ευρύτερους σκοπούς, όπως την καλλιέργεια οικολογικής συνείδησης, τη γνώση για την τοπική κοινότητα, την ενσυναίσθηση για το διαφορετικό και την κατανόηση των οικογενειακών ιστοριών (Shevock, 2015). Όπως αναφέρει ο Shevock (2015), οι περισσότεροι άνθρωποι περικυκλώνονται από ήχους και οικολογίες της δημοφιλούς μουσικής μέσω της τεχνολογίας, το οποίο αποτελεί εικονικό περιβάλλον και απομακρύνονται από το τοπικό φυσικό περιβάλλον τους. Οι εκπαιδευτικοί μουσικής μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να εξοικειωθούν με τον τόπο τους. Ο ίδιος επισημαίνει τη σπουδαιότητα της διαμόρφωσης οικολογικής συνείδησης γύρω από τον τόπο μας μέσα από το συναισθηματικό δέσιμο, την έννοια του «σπιτιού» (home), μέσα από το ενδιαφέρον για τον τόπο στον οποίο ανήκουμε ή μας ανήκει. Η Ετμεκτσόγλου (2009), σε μία πιο εξειδικευμένη εισήγηση σε σχέση με την ηχητική προσέγγιση του δάσους στο σχολείο, αναφέρεται στην αναγκαιότητα της σπειροειδούς προσέγγισης της περιβαλλοντικής αγωγής μέσα στο μάθημα της

μουσικής με στόχο την εξοικείωση, την εμπάθυνση και κατ' επέκταση την συναισθηματική ευαισθητοποίηση των μαθητών σε σχέση με τον τόπο και το ηχοτοπίο του. Ο Shevock (2015) υπογραμμίζει επίσης την εγγχώρια και αυτόχθονη γνώση, η οποία προέρχεται από πατροπαράδοτα τραγούδια, έθιμα και πρακτικές. Σε πολλές κουλτούρες, τα τραγούδια είναι ο παραδοσιακός τρόπος να διαδίδονται ιστορίες, και έχουν χρησιμοποιηθεί για να χτίσουν την ενημέρωση γύρω από μία ποικιλία περιβαλλοντικών προβλημάτων (Jacobson *et.al.*, 2007). Επίσης, η κατασκευή αυτοσχέδιων οργάνων διδάσκει αειφόρες αισθητικές σχεδιασμού ενώ συνεχίζει μουσικές και κατασκευαστικές παραδόσεις (Soltau, 2014).

Ακόμα και στα σύγχρονα βιομηχανοποιημένα περιβάλλοντα, όπως οι μεγαλουπόλεις, η φύση μπορεί να αποτελέσει έμπνευση για δημιουργία, ορμώμενη από το φυσικό περιβάλλον και την πανίδα ακόμα και αν αυτή αποτελείται από περιστερία, ποντίκια ή σκύλους (Feisst, 2014). Η ηχητική οικολογία στην πράξη μπορεί να πρόκειται για έργα εμπνευσμένα από οικολογικές καταστροφές ή τα αποτελέσματα της υπερκατανάλωσης (Ottum, 2014), για χορωδίες ή άλλα μουσικά σύνολα, όπου ο ακτιβισμός για το περιβάλλον συνδέεται με το ρεπερτόριο και τις εκδηλώσεις (Rickwood, 2014), ακόμη και για ηχοτοπία που δημιουργούνται σε εκδηλώσεις ακτιβισμού για το περιβάλλον (Galloway, 2014).

Η ουσία της μουσικής εκπαίδευσης η οποία καλλιεργεί τον οικολογικό γραμματισμό και κατ' επέκταση την οικολογική συνείδηση είναι ότι λειτουργεί ως συνδετικός παράγοντας μεταξύ των ανθρώπων και των τόπων, βρίσκεται στο βίωμα μουσικής και φύσης με συνδεδεμένους, γεμάτους νόημα και ηθικούς τρόπους, και συνδέεται με τον πλανήτη ευρύτερα με το να μεταφέρει την τοπική κατανόηση στην κατανόηση της παγκόσμιας οικολογικής κρίσης (Shevock, 2015). Συνοψίζοντας, μπορούμε να αναφέρουμε την ισχυρή σύνδεση της μουσικής με το περιβάλλον τόσο συναισθηματικά, όσο και γνωστικά, πολιτισμικά, κοινωνικά, γεωγραφικά, δημιουργικά, διαχρονικά και συγχρονικά. Η μουσική έχει μοναδικές ευκαιρίες να συνδέσει τον άνθρωπο με το περιβάλλον του και τον τόπο του λόγω των συναισθηματικών αντιδράσεων που προκαλεί, λόγω του ότι η ίδια η φύση έχει μουσικά στοιχεία, λόγω του ότι η μουσική δημιουργία είναι συνυφασμένη με το περιβάλλον και εκδηλώνεται μέσα από τα παραδοσιακά, και όχι μόνο, τραγούδια, τις πρακτικές κατασκευής οργάνων, αλλά και τα τοπικά έθιμα. Μπορεί επίσης μέσα από το τοπικό και τη μουσική «βιοποικιλότητα» να μεταφέρει τη γνώση του τοπικού στο οικουμενικό και να βοηθήσει στη συνειδητοποίηση της παγκόσμιας οικολογικής κρίσης, αλλά και να λειτουργήσει ως μέσω έκφρασης των περιβαλλοντικών προβληματισμών.

Η καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης στο πρόγραμμα σπουδών μουσικής για το «Νέο Σχολείο»

Στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής, στην πρώτη σελίδα, δηλώνεται ότι οι στόχοι του προγράμματος μεταξύ άλλων «πηγάζουν από τη σύνδεση της μουσικής με την ευρύτερη κοινωνία, την ιστορία του ανθρώπου και το περιβάλλον του (φυσικό και ανθρωπογενές)». Αν και στα υποκεφάλαια «1.1. Σκοπός του μαθήματος Μουσικής» (σ. 2), «2. Συντελεστές διαμόρφωσης του Π.Σ. Μουσικής» (σ. 2), «1.3. Γενικοί Στόχοι» (σ. 4), «4. Οι Επιδιώξεις του μαθήματος» (σ. 3), του κεφαλαίου «1. Θεωρητικό Πλαίσιο - Εισαγωγή» δεν υπάρχει κάποια αναφορά σε στόχους ή επιδιώξεις που να άπτονται της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, στο υποκεφάλαιο «1.5. Στόχοι Νέου Προγράμματος Σπουδών Μουσικής - Θεματικοί Οργανωτές» (σ. 4) υπάρχει μία σημαντική αναφορά στην καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης. Η αναφορά αυτή φαίνεται να έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τους συγγραφείς, καθώς είναι το μοναδικό σημείο σε ολόκληρο το ΝΠΣΜ που χρησιμοποιείται έντονη (**bold**) και πλάγια (*italics*) γραμματοσειρά ταυτόχρονα, πιθανώς με στόχο να υπερτονίσουν τη σημασία της:

Θεωρείται πολύ σημαντικό για τη μουσική παιδεία των μαθητών και μαθητριών μας να οργανώνεται η διαδασκαλία γύρω από θεματικές ενότητες που συνδέουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που αποκτούν οι μαθητές για τα στοιχεία της μουσικής με τη μουσική ως μορφή επικοινωνίας τόσο με τον εξωτερικό κόσμο (φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον) όσο και με τον εσωτερικό κόσμο τους. Το ΝΠΣΜ έχει ως στόχο τη δημιουργία πολιτών που δεν είναι μουσικά απομονωμένοι αλλά έχουν μια υγιή σχέση με τον εσωτερικό τους κόσμο και επικοινωνιακή σχέση με το άμεσο περιβάλλον τους (φυσικό, τεχνητό, κοινωνικό και πολιτισμικό) από το οποίο αντλούν έμπνευση και ερεθίσματα και για τον οποίον την αειφόρο ανάπτυξη ενδιαφέρονται. Η αλλαγή στον τρόπο εκμετάλλευσης της φύσης και η ανάγκη προστασίας της, καθιστούν αναγκαία τη συνειδητοποίηση της ανάγκης προσανατολισμού σε ανανεώσιμες μορφές ενέργειας και σε πιο βιώσιμες μορφές ανάπτυξης. Η αναφορά σε δημοτικά τραγούδια που καλλιεργούν και πηγάζουν από την αγάπη για τη φύση και αναφέρονται σε παραδοσιακές μορφές δημιουργίας ενέργειας, και ακόμη και σύγχρονα τραγούδια που περιέχουν τέτοιους προβληματισμούς, συγκινούν και εμπνέουν τους νέους (ΝΠΣΜ, σ. 4).

Στη συνέχεια του κεφαλαίου «Θεωρητικό Πλαίσιο - Εισαγωγή» δεν υπάρχει κάποια άλλη αναφορά σε ζητήματα που σχετίζονται με την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών.

Οι στόχοι του ΝΠΣΜ παρουσιάζονται ανά βαθμίδα (Νηπιαγωγείο-Α' και Β' Δημοτικού/ Γ'-Δ' Δημοτικού/ Ε'-ΣΤ' Δημοτικού/ Α' Γυμνασίου/ Β' Γυμνασίου/ Γ' Γυμνασίου) χωρισμένοι σε Οργανωτές όπως αναφέρεται στο υποκεφάλαιο 1.5 (σ. 5). Στον 1ο Οργανωτή, ο οποίος τιτλοφορείται «Προσεγγίζω και κατανοώ τις έννοιες και τα βασικά στοιχεία της μουσικής», περιλαμβάνονται στόχοι οι οποίοι σχετίζονται με το περιβάλλον ως προς τη διάκριση ήχων του περιβάλλοντος σε σχέση με βασικά χαρακτηριστικά του ήχου (ύψος, ταχύτητα και ηχόχρωμα) στην πρώτη ηλικιακή βαθμίδα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Νηπιαγωγείο - Α' και Β' Δημοτικού). Επίσης αναφέρεται ως στόχος «Να αναπτύξουν οικολογική συνείδηση κατασκευάζοντας αυτοσχέδια μουσικά όργανα από άχρηστα υλικά και να πειραματίζονται με τις ακουστικές τους δυνατότητες» (σ. 20). Για τις τάξεις Γ'-Δ' Δημοτικού στην αντίστοιχη ενότητα, η κατασκευή αυτοσχέδιων οργάνων αναφέρεται μόνο στις ενδεικτικές δραστηριότητες στη θεματική ενότητα «Ηχόχρωμα» (σ. 43). Στις υπόλοιπες τάξεις, στον οργανωτή αυτό, απουσιάζει η αναφορά σε ήχους του περιβάλλοντος ή σε αυτοσχέδια μουσικά όργανα. Η κατασκευή αυτοσχέδιων οργάνων στις τάξεις Γ'-Δ' και Ε'-ΣΤ' αναφέρεται στον 3ο οργανωτή, στη σύνδεση με άλλα μαθήματα, στις ενδεικτικές δραστηριότητες και όχι στους στόχους (σ. 54, 78).

Στον 2ο Οργανωτή, ο οποίος τιτλοφορείται «Γνωρίζω τα είδη της μουσικής συγχρονικά, διαχρονικά και γεωγραφικά», εντοπίστηκε ο εξής στόχος ο οποίος σχετίζεται άμεσα με την υπερτονισμένη αναφορά του Θεωρητικού Πλαισίου: «οι μαθητές να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στο περιβάλλον μέσα από αγερμικά τραγούδια και αντίστοιχα έθιμα που πηγάζουν από την αλληλένδετη σχέση του ανθρώπου με τη φύση» (σ. 22). Ο στόχος αυτός εμφανίζεται σε όλες τις ηλικιακές βαθμίδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης χωρίς εξαίρεση ενώ από την Γ'-Δ' Δημοτικού δεν αναφέρεται σε «αγερμικά τραγούδια» αλλά σε «δημοτικά ελληνικά τραγούδια» (σ. 45). Στην ενότητα περιεχομένων 2.2 αυτού του οργανωτή η οποία αφορά στη σύγχρονη και λόγια μουσική δημιουργία υπάρχει αναφορά για εκμάθηση τραγουδιών που σχετίζονται με περιβαλλοντικά ζητήματα μόνο στις ενδεικτικές δραστηριότητες και όχι στους στόχους (σ. 47, 72, 102).

Στον 3ο Οργανωτή, τίθεται ως στόχος η σύνδεση της μουσικής με άλλες τέχνες και επιστήμες. Η μόνη αναφορά που σχετίζεται με περιβαλλοντική εκπαίδευση βρίσκεται στις ενδεικτικές δραστηριότητες, όπου αναφέρεται η κατασκευή μουσικών οργάνων για τις τάξεις Γ', Δ', Ε' και ΣΤ', όπως προαναφέρθηκε. Ο 4ος Οργανωτής αφορά στη σύνδεση της μουσικής με τη ζωή εντός και εκτός σχολείου, στον οποίο δεν υπάρχει κάποια αναφορά στη στοχοθεσία σε σχέση με το περιβάλλον. Από την Ε' Δημοτικού και μετά, όπως και στο Γυμνάσιο, προτείνεται στις ενδεικτικές δραστηριότητες η συμμετοχή σε εκδηλώσεις περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος με στόχο «να νιώσουν οι μαθητές την χαρά και την ικανοποίηση

που προσφέρει η παρουσίαση μιας εκδήλωσης με μουσική που εκτελείται ζωντανά και σε πραγματικό χρόνο ενώπιον κοινού» (σ. 83).

Συζήτηση

Συνοψίζοντας τα ευρήματα σχετικά με τους στόχους του Προγράμματος Σπουδών Μουσικής που αφορούν στον περιβαλλοντικό γραμματισμό, παρατηρείται εστίαση στην εκμάθηση στο μάθημα της μουσικής δημοτικών τραγουδιών, και στις μεγαλύτερες τάξεις δημοτικών και δημοφιλών, τραγουδιών, τα οποία μέσω του στίχου μπορούν να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Υπάρχει επίσης αναφορά σε κατασκευή αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων με άχρηστα υλικά, ώστε να ενισχύσουν την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής τους συνείδησης. Ο πρώτος και κυρίαρχος περιβαλλοντικός στόχος που προαναφέρθηκε, μέσω της χρήσης τραγουδιών με αντίστοιχο στίχο, είναι αυτό που υπερτονίζεται και στην εισαγωγή με τη φράση *«Η αναφορά σε δημοτικά τραγούδια που καλλιεργούν και πηγάζουν από την αγάπη για τη φύση και αναφέρονται σε παραδοσιακές μορφές δημιουργίας ενέργειας, και ακόμη και σύγχρονα τραγούδια που περιέχουν τέτοιους προβληματισμούς, συγκινούν και εμπνέουν τους νέους»*.

Οι λέξεις «συγκινούν» και «εμπνέουν» φανερόνουν την διάθεση επίκλησης του συναισθήματος των μαθητών. Η συναισθηματική χρήση της μουσικής, όπως προαναφέρθηκε, μπορεί να ευνοήσει την περιβαλλοντική εκπαίδευση, όμως πολλές φορές η «συναισθηματική» εκπαίδευση βασίζεται στην εξιδανικευμένη άποψη των ενηλίκων για τη φύση και όχι με την πραγματικότητα και τις ανάγκες των παιδιών (Gurevitz, 2000). Παρόλα αυτά, η παραπάνω δήλωση στο θεωρητικό πλαίσιο συνάδει με τους περιβαλλοντικούς στόχους που τίθενται μέσα στην ανάπτυξη του ΝΠΣΜ.

Στο Θεωρητικό Πλαίσιο του ΝΠΣΜ αναφέρεται επίσης ότι επιθυμεί «να δημιουργήσει πολίτες οι οποίοι θα σχετίζονται υγιώς με το άμεσο περιβάλλον τους (φυσικό, τεχνητό, κοινωνικό και πολιτισμικό), από το οποίο θα αντλούν έμπνευση και ερεθίσματα και για του οποίου την αιεφόρο ανάπτυξη θα ενδιαφέρονται» (σ. 4). Παρόλα αυτά δεν εντοπίζονται στόχοι που να σχετίζονται με την έμπνευση από το περιβάλλον για σύνθεση ή δημιουργία. Επιπροσθέτως, η καλλιέργεια του ενδιαφέροντος των μαθητών για την αιεφόρο ανάπτυξη εμφανίζεται περιορισμένα στους στόχους του προγράμματος μιας και χρησιμοποιείται μικρό εύρος των δυνατοτήτων που προσφέρει η μουσική ως αντικείμενο για να καλλιεργήσει τη σύνδεση των μαθητών με το περιβάλλον.

Πολλοί από τους στόχους του ΠΣΜ, αν και δεν αναφέρουν την περιβαλλοντική τους διάσταση, θα μπορούσαν με τις κατάλληλες προσθήκες από τους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιηθούν για την καλλιέργεια της

περιβαλλοντικής συνείδησης και της οικολογικής ευαισθησίας των μαθητών. Στόχοι που αναφέρονται στην εκμάθηση μουσικών εννοιών μπορούν να επιτευχθούν, ενώ παράλληλα προστίθενται στις δραστηριότητες που έχουν οικολογικές διαστάσεις. Η πιο συστηματική χρήση αυτοσχέδιων οργάνων στην τάξη μπορεί να λειτουργήσει προς αυτήν την κατεύθυνση, μιας και τα «ανακλυωμένα» σύνολα μουσικής μπορούν να επιτύχουν τόσο τις επιδιώξεις του μαθήματος όσο και στόχους αειφορίας (Soltau, 2014). Θα μπορούσε να ενταχθεί στους στόχους η άμεση επαφή με τη φύση στο μάθημα της μουσικής, δηλαδή το να πραγματοποιηθεί το μάθημα σε εξωτερικό χώρο και σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον, καθώς το ΝΠΜΣ εστιάζει στη βιωματική προσέγγιση, οπότε δε θα έπρεπε να λείπει το άμεσο βίωμα της φύσης και του περιβάλλοντος (Shevock, 2015· Ετμεκτσόγλου, 2009· Ετμεκτσόγλου 2014). Επίσης στους στόχους του ΝΠΜΣ θα μπορούσαν να προστεθούν, με σκοπό την ενίσχυση της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών, η επιτόπια μελέτη και εξερεύνηση αστικών και αγροτικών ηχοτοπιών, η εξερεύνηση και άντληση γνώσης από τα καθημερινά ηχοτοπία στα οποία εκτίθενται οι μαθητές και ο αναστοχασμός και η δημιουργία (σύνθεση και αυτοσχεδιασμός) εμπνεόμενοι από περιβαλλοντικά ζητήματα ή από τα προαναφερθέντα ηχοτοπία. Ο εκπαιδευτικός ο οποίος θα εργαστεί για την επίτευξη στόχων που σχετίζονται με την παραδοσιακή μουσική του τόπου και την ελληνορθόδοξη παράδοση μπορεί να επισημάνει και να καλλιεργήσει τη σύνδεση των μαθητών με τον τόπο τους και το ενδιαφέρον τους για αυτόν σε συναισθηματικό επίπεδο, ώστε να ενδυναμωθεί η επιθυμία τους για αειφορία και βιωσιμότητα. Οι στόχοι που σχετίζονται με την διαπολιτισμική αγωγή μπορούν επίσης να συνυπάρξουν με τις περιβαλλοντικές επιδιώξεις, ώστε να οδηγήσουν στη συνειδητοποίηση ότι το τοπικό συνδέεται με το οικουμενικό περιβάλλον, και ότι τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι σημαντικά τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και σε παγκόσμιο. Η ενημέρωση και σωστή καθοδήγηση των εκπαιδευτικών όπως και το διαθέσιμο υλικό προς χρήση φαίνεται να είναι σημαντικό ώστε να επιτευχθεί τελικά μία μουσική εκπαίδευση με οικολογικό προσανατολισμό (Simmons, 1998). Θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει διαθεματική προσέγγιση, η οποία προτείνεται από το ΝΠΜΣ (σ.8), ώστε να «υπερβεί τα διαχωριστικά όρια» που θέτει το ίδιο το πρόγραμμα με τους θεματικούς οργανωτές και να εντάξει τη σύνδεση της γνώσης με το καθημερινό «περιβαλλοντικό» βίωμα των μαθητών σε όλο το φάσμα της διδασκαλίας του.

Επίλογος

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε πως η καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης των μαθητών είναι καλό να διαχέεται σε ολόκληρο το ΝΠΜΣ και μπορεί να συνυπάρχει και να συμπορεύεται με τους υπόλοιπους

στόχους που έχει να επιτύχει ο εκπαιδευτικός. Οι ευκαιρίες που παρέχει το μάθημα της μουσικής είναι πολλαπλές όπως προαναφέρθηκε λόγω της συναισθηματικής δύναμης που έχει η μουσική και της ισχυρής σύνδεσης με τον τόπο που τη γεννά, όπως και λόγω των μουσικών στοιχείων της φύσης. Ακόμη μπορεί να μεταφέρει τη γνώση του τοπικού στο οικουμενικό και να βοηθήσει στη συνειδητοποίηση της παγκόσμιας οικολογικής κρίσης και στην έκφραση σχετικών προβληματισμών. Το ΝΠΣΜ καλεί τους εκπαιδευτικούς να οργανώσουν το μάθημά τους έτσι ώστε οι μαθητές να «συνδέουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που αποκτούν οι μαθητές για τα στοιχεία της μουσικής με τη μουσική ως μορφή επικοινωνίας τόσο με τον εξωτερικό κόσμο (φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον) όσο και με τον εσωτερικό κόσμο τους» (σ. 4). Η σύνδεση της μουσικής εκπαίδευσης με την πραγματικότητα και την κοινωνία (Regelsky, 2006) ως απαραίτητος προσανατολισμός, δεν θα μπορούσε να αγνοήσει την καθημερινότητα της οικολογικής κρίσης και οφείλει να ενδυναμώσει τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον με όλα τα μέσα που διαθέτει, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, και όχι απλώς ως ένας στόχος μέσα στους δεκάδες που αναφέρονται μέσα στο ΝΠΣΜ. Η παρούσα μελέτη αντιμετωπίζει το μάθημα της μουσικής μέσα από το πρίσμα της διαθεματικότητας, ανοίγοντας το μάθημα σε άλλα αντικείμενα και κατ' επέκταση ενεργοποιεί τη σύνδεση του μαθήματος της μουσικής με την πραγματική ζωή. Ποια θα μπορούσε άλλωστε να είναι η δυνατότερη σύνδεση της εκπαίδευσης με την καθημερινή ζωή από αυτήν που συνδέει τον άνθρωπο με το περιβάλλον του, τον τόπο που ζει, το κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι, τον πολιτιστικό παρόν και παρελθόν;

Βιβλιογραφία

- Allen, A. (2011). Ecomusicology: Ecocriticism and Musicology. *Journal of the American Musicological Society*, 64(2), 391-398.
- Etmechtsoglou, I., Mniestris, A., & Lotis, T. (2008). Balancing Between Schafer and Schaeffer in Refining Young Children's Aural Perception within an Ecological Approach to Education. *Proceedings of the Electroacoustic Music Studies Network International Conference*. Retrieved from <http://www.ems-network.org>, in 15/11/2016.
- Ετμεκτσόγλου, Ι. (2009). Η Ακουστική Οικολογία στο σχολείο: Το δάσος ως πηγή και διαμορφωτής των ήχων του περιβάλλοντος. *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Διεπιστημονικού Συνεδρίου Τέχνης και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*.
- Ετμεκτσόγλου, Ι. (2014). Εκπαίδευση στην Ακουστική Οικολογία για παιδιά και νέους με έμφαση σε θέματα αισθητικής και ηθικής του ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένου ήχου. *Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Ακουστικής Οικολογίας «Ακουστική Οικολογία και Εκπαίδευση», Αθήνα*.

- Feisst, S. (2014). Animal ecologies: Laurie Spiegel's musical explorations of urban wildlife. *Social Alternatives*, 33(1), 16-22.
- Galloway, K. (2014). Ecotopian spaces: Soundscapes of environmental advocacy and awareness. *Social Alternatives*, 33(3), 71-79.
- Gurevitz, R. (2000). Affective Approaches to Environmental Education: Going beyond the Imagined Worlds of Childhood? *Ethics, Place and Environment*, 3(3), 253-268.
- Jacobson, S., McDuff, M., Monroe, M. (2007). Promoting Conservation through the Arts: Outreach for Hearts and Minds. *Conservation Biology*, 21(1), 7-10.
- Koegh, B. (2013). On the Limitations of Music Ecology. *Journal of Music Research Online*. Ανακτήθηκε στις 17/1/2016 από <http://www.jmro.org.au/index.php/mca2/article/view/83>
- Kinnear, T. (2014). Introduction to Special Issue: "Sound, Environment and Action". *Music & Politics*, 8(2). Ανακτήθηκε στις 17/1/2016 από <http://quod.lib.umich.edu/m/mp/9460447.0008.201/--introduction-to-special-issue-sound-environment-and-action?rgn=main;view=fulltext>
- Kudryavtsev, A., Stedman, R., Krasny, M. (2012). Sense of place in environmental education. *Environmental Education Research*, 18(2), 229-250.
- Ottum, J. (2014). Sounds like garbage: Paddling through an imaginary island of trash toward a new sonic ecology. *Social Alternatives*, 33(1), 52-59.
- Perlman, M. (2014). Ecology and Ethno/musicology: The Metaphorical, the Representational and the Literal. *Ethnomusicology Review*, 20. Ανακτήθηκε στις 17/1/2015 από <http://www.ethnomusicologyreview.ucla.edu/content/ecology-and-ethnomusicology-metaphorical-representational-and-literal>
- Regelski, T. (2006). Reconnecting Music Education With Society. *Action, Criticism & Theory for Music Education*, 5(2). Ανακτήθηκε στις 27/12/15 από http://act.maydaygroup.org/articles/Regelski5_2.pdf
- Rickwood, J. (2014). Choralecology?: Community choirs and environmental activism. *Social Alternatives* 33(1), 30-38.
- Schafer, R. M. (1993). *The soundscape: Our sonic environment and the tuning of the world*. Inner Traditions/Bear & Co.
- Shevock, D. (2015). The Possibility of Eco-Literate Music Pedagogy. *Topics for Music Education Praxis*. Ανακτήθηκε στις 27/12/15 από <http://topics.maydaygroup.org/2015/Shevock15.pdf>
- Simmons, D (1998). More Infusion Confusion: A Look at Environmental Education Curriculum Materials. *The Journal of Environmental Education*, 20(4), 15-18.
- Soltau, S. (2014). Reclaim & Sustain: Homemade Instruments in Music Education. *Ecomusicology Newsletter*, 3(1), 1-5.

- Truax, B., & Barrett, G. W. (2011). Soundscape in a context of acoustic and landscape ecology. *Landscape Ecology*, 26(9), 1201-1207.
- Turner, K. & Freedman, B. (2004). Music and Environmental Studies. *The Journal of Environmental Education*, 36(1), 45-52.
- Wrightson, K. (2000). An introduction to acoustic ecology. *Soundscape: The journal of acoustic ecology*, 1(1), 10-13.

Η Μαρία Τσαλίκη είναι απόφοιτος του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, της τάξης πιάνο του Ούβε Μάτσκε και μεταπτυχιακή φοιτήτρια του ίδιου τμήματος στην κατεύθυνση “Διδακτική της Μουσικής”. Ζει και εργάζεται στη Θεσσαλονίκη, στην δημόσια πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως εκπαιδευτικός μουσικής από το 2009 και στην ιδιωτική ωδειακή εκπαίδευση ως καθηγήτρια πιάνο και ανώτερων θεωρητικών από το 2001. Παράλληλα έχει καλλιτεχνική δράση ως μουσικός, ενώ από το 2013 είναι καλλιτεχνική διευθύντρια του Ωδείου Καλαμαριάς Γιάννη Τσαλίκη. Έχει δημοσιεύσει άρθρα σε μουσικοπαιδαγωγικά περιοδικά, όπως και σε πρακτικά επιστημονικών και εκπαιδευτικών συνεδρίων.

The Development of Pupils' Environmental Awareness in the Greek New School Music Curriculum

Maria Tsaliki

The connection between music education and society should not neglect the connection between humans and their environment, a fact that is taken under consideration in the goals set by the New School Music Curriculum in Greece. Ecological literacy, in the context of the music lesson at school, yet at a low level, is essential for the improvement of the quality of human life and for the viability of the planet. Music can offer unique opportunities for enhancing the above mentioned connection between humans and their environment or their region mostly because of the emotional reactions it can trigger, because nature itself shows a lot of musical elements and because music composition is profoundly linked to the environment where is born and performed, a fact which becomes evident in traditional and other kinds of songs, in the ways people create their instruments and in other regional customs. Music can facilitate the transfer of the environmental knowledge from a regional level to the universal through the idea of the “biodiversity” of musical cultures and also can enhance the awareness of the worldwide ecological crisis and act as a means of expressing relevant concerns. The NSMC refers to the need of cultivating the environmental consciousness of the pupils using hyper-emphasized fonts but this necessity is manifested in the goals of the program only via two practices; teaching songs related to the environment and creating and experimenting with instruments made of used or disposed material. The following study discusses the consistency of the environmental goals with the theoretical framework of the NSMC and suggests practices for enriching the music lesson in regards with raising ecological awareness.

Keywords: environmental education, curriculum, music, interdisciplinarity

Maria Tsaliki is an alumni of the Department of Music Science and Art (University of Macedonia, Greece) and a graduate student at the above Department with a specialization in “Didactics of Music”. She lives in Thessaloniki and is currently employed in public elementary schools as a music educator. She, also, works as a private instructor of piano and music theory (harmony, counterpoint and fugue), since 2001. She works as a performing artist as well. She is the artistic director of the Giannis Tsalikis Conservatory of Kalamaria, since 2013. Her papers have been published in music education journals and conference proceedings.